

den öğrenilmektedir (*Şer'ıyye Sicilleri*, Ankara-Ayaş, Defter, nr. 34, s. 42, Belge, nr. 237). Edebâli uzun bir ömür sürdükten sonra 726 (1326) yılında vefat etti. Hezarfen Hüseyin Efendi ise diğer kaynakların aksine vefat tarihi olarak 727 (1327) yılını kaydeder (*Tenkihu't-tevârih*, vr. 104^b).

Edebâli mutasavvıf olması yanında ilk Osmanlı kadısı ve müftüsüdür. Döneminin birçok fakihî ile görüşmüş ve onlardan ders almış, çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Önde gelen öğrencilerinden damadı Dursun Fakih, şeyhten sonra Osmanlı Devleti'nin ikinci müftüsü ve kadısı olmuştur (Leknevî, s. 85). Çandarlı Kara Halil'in de Edebâli'nin talebesi olabileceği ihtimali üzerinde durulmuşsa da bunu doğrulayan herhangi bir belge yoktur (*İA*, III, 352).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 31, s. 217, hk. 481 (sene 985/1577); TK, *Defter-i Evkâf-ı Hüdâvendigâr*, nr. 585, vr. 282^b, 283^a (sene 981/1573); TK, *Defter-i Evkâf-ı Ertuğrul Gazi, Hudûdnâme-i Bilecik*, nr. 156, vr. 1 (sene 1118/1706); TK, *Defter-i Evkâf-ı Selâtin-i Bursa*, nr. 570, vr. 55^b, 99^b; *Şer'ıyye Sicilleri*, Ankara-Ayaş, Defter, nr. 34, s. 42, Belge, nr. 237; VGMA, Bursa-Muhasebe, nr. 491/1, sıra 447; VGMA, Esas, nr. 1/3 (189), sıra 1816; VGMA, San Muhasebe (Evvel), nr. 485, sıra 226; Oruç b. Âdil, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 8-9, 84; *Terceme-i Menâkıb-ı Tâcû'l-ârifîn*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2427, vr. 2^{a-b}, 3^b, 10^b; Anonim, *Tevârih-i Âl-i Osmân* (haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992, s. 10; Aşıkpaşazâde, *Târih*, s. 6, 18, 20, 42, 99; Taşköprizâde, *eş-Şekâ'ik*, s. 4-5; Küçük Nişancı Mehmed Paşa, *Târih*, İstanbul 1290, s. 98; Mahmûd b. Süleyman el-Kefevî, *Ketâ'ibü a'îlâmi'l-ahyâr*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 630, vr. 349^b-350^a; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 20-21; Cenâbî Mustafa Efendi, *el-Hâfilü'l-vasit ve'l-âylemü'z-zâhirü'l-muhtîl*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3033, vr. 555^a, 556^{a-b}; Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, İstanbul 1277, V, 43; Hoca Sâdeddin, *Tâcû'l-tevârih*, I, 16, 21; Kâtib Çelebi, *Süllemü'l-vüsâl*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1887, vr. 43^b; Solakzâde, *Târih*, s. 8; Hezarfen, *Tenkihu't-tevârih*, Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 4303, vr. 104^{a-b}; Münecimbaşı, *Sahâifü'l-ahbâr*, III, 272-273, 278; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 74-75, 85; *Kânunnâme-i Âl-i Osmân* (TOEM ilâvesi), İstanbul 1332, s. 10; *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, I, 265, 548, 1367; *Amasya Târihi*, II, 428; *İlmîyye Sahnâmesi*, s. 315; *Osmanlı Müellifleri*, I, 16; Uzunçarşılı, *Osmanlı Târihi*, I, 520, 530, 531, 555, 560-562; III, 352; a.mlf., "Çandarlı", *İA*, III, 352; Refet Yınanç, *Söğüt II. Osmanlı Sempozyumu*, Ankara 1985, s. 41, 49; Ömer Lütfi Barkan, "Kolonizatör Türk Dervişleri", *VD*, II (1942), s. 281, 288; Besim Darkot, "Bilecik", *İA*, II, 612; a.mlf., "Söğüt", a.e., X, 762; M. Tayyib Gökbilgin, "Orhan", a.e., IX, 399.

KÂMİL ŞAHİN

EDEBÂLİ ZÂVİYESİ

Bilecik'te Şeyh Edebâli adına inşa edilen ahî zâviyesi.

Kurtuluş Savaşı yıllarında Yunanlılar'ın çıkardığı yangından sonra terkedilen eski şehrin sınırında, çevreye hâkim kayalık bir tepenin üzerinde yer alır. Osman Gazi'nin, 1326'da kendisinden üç ay önce ölen kayınpederi Şeyh Edebâli ile onun arkasından ölen eşi Mal Hatun'u halen türbelerinin bulunduğu yerlere kendi eliyle defnettiği, Orhan Gazi'nin de babasının vasiyeti uyarınca kabirlerinin üzerine birer türbe ile yanlarına bu zâviyeyi yaptırdığı bilinmektedir.

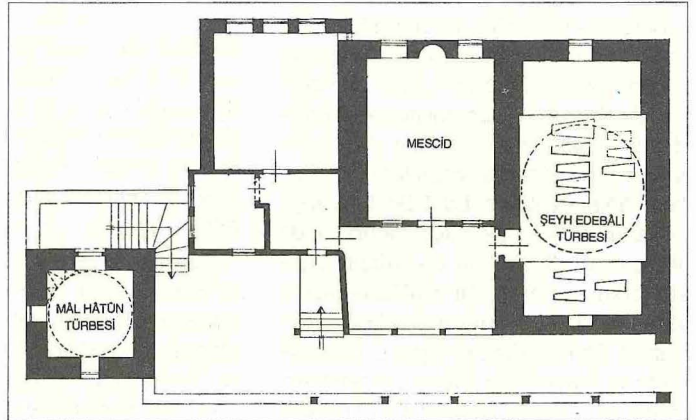
Zaman içinde çeşitli onarımlar geçirdiği ve birtakım eklerle genişletildiği anlaşılan zâviye son olarak 1307 (1889-90) yılında II. Abdülhamid tarafından tamir ettirilmiştir. Şeyh Edebâli Türbesi, mescid-tevhidhâne ve şeyh dairesi, kuzeye yönelik üstü örtülü, önü açık ahşap direkli bir sofa halindeki hayatın arkasında doğu-batı doğrultusunda sıralanır; onlardan ayrı inşa edilen Mal Hatun Türbesi ise hayatın doğu ucunda yer almaktadır. Duvarları moloz taşla örülmüş türbelerle mescid-tevhidhânenin ana hatlarıyla ilk inşa dönemine bağlandıkları, bağdâdî duvarlı şeyh dairesinin XIX. yüzyılda son şeklini aldığı belli olmaktadır. Bu kitlenin batı ucunda yer alan Şeyh Edebâli Türbesi, kible doğrultusunda gelişen dikdörtgen bir plana sahiptir. Doğru duvarında hayata açılan bir kapı ve güney duvarında bir pencere bulunan türbenin üzerini, beşik tonozlu eyvan niteliğinde iki kemerin arasına alınmış hafif beyzî ve basık bir kubbe örtmektedir. İçeride Şeyh Edebâli ile neslinden gelenlere ait toplam on bir adet ahşap sanduka yer almaktadır. Türbede görülen tek süsleme unsuru, güney duvarındaki pen-

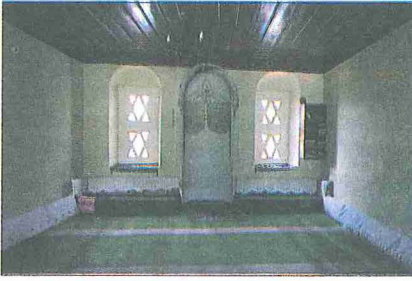
Şeyh Edebâli'nin türbesi içindeki sandukası - Bilecik

cereyi taçlandıran XVI veya XVII. yüzyıla ait klasik üslûptaki alçı tepe penceresidir. Türbenin doğu duvarına bitişen mescid-tevhidhâne, kareye yakın dikdörtgen planlı ve türbeye göre daha küçük boyutlu bir mekândır. Kuzeyde kapının, güneyde mihrabın iki yanlarına birer pencere yerleştirilmiştir. Hayata açılan kapının üzerinde II. Abdülhamid'in tuğrası ve 1307 tarihi görülür. XIX. yüzyılın ikinci çeyreğine ait olması muhtemel ampir üslûbundaki ahşap tavanla türbedekilerden daha geç tarihli olduğu anlaşılan alçı tepe pencereleri dikkat çekicidir.

Mescid-tevhidhânenin doğu yönünde bulunan şeyh dairesi, hayata açılan ufak bir sofa ile buna bağlanan biri daha büyük iki odadan meydana gelir. Bunların büyüğü şeyh odası, küçüğü ise kahve ocağı gibi bir hizmet birimi olmalıdır. Dikdörtgen pencerelerle donatılmış bağdâdî duvarları ve ahşap tavanları ile bu bölüm, zâviyenin kâgir birimlerine karşı ilginç bir tezat oluşturmakta ve yapının dış görünüşüne bir sivil mimari çeşnisi katmaktadır. Diğer bölümlere göre çukurda kalan Mal Hatun Türbesi'ne hayattan merdivenle inilmektedir. Mal Hatun'a ait tek bir ahşap sandukanın bulunduğu türbe küçük boyutlu, kare planlı ve kubbeli bir yapıdır. Kapısı güneydeki sahanlığa açılır.

Edebâli Zâviyesi'nin planı
(Ayverdi, Osmanlı Mimârisi, I, 36)

Edebâli Zâviyesi'nin mescid - tevhidhânesinin içinden bir görünüş - Bilecik

lır; kuzey ve doğu yönlerine birer küçük pencerenin yerleştirildiği duvarlardan kubbeye geçiş prizmatik üçgenlerden oluşan bir kuşakla sağlanmıştır.

Aslında zâviyenin bunlardan başka, arsasının batı kesiminde yer alan ve yakındaki Orhan Gazi Camii'nin müstakil bodur minaresine bitişen büyükçe bir binası daha bulunmaktaydı. Bağdâdî duvarlı, ahşap çatılı olan ve harem, selâmlık, misafirhane, derviş odaları, mutfak, kiler gibi zâviye birimlerini barındırdığı anlaşılan bu bina günümüzde tamamen ortadan kalkmış durumdadır. Nitekim mevcut bina ve türbeler de Cumhuriyet'in ilk yıllarında kendi haline bırakıldığından harap olmuş, halen ortadan kalkmış kısımların keresteleri şehirdeki bazı camilerin tamirinde kullanılmış, zâviye de daha sonra tamir edilmiştir.

Edebâli Zâviyesi, büyük çoğunluğu tarihe karışmış olan erken Osmanlı devrine ait ahî zâviyelerinin, kısmen de olsa günümüze intikal edebilmiş ve özgün tasarımını koruyabilmiş nâdir örneklerindendir. Türbe ile ibadete ve ikamete mahsus birimlerin aynı kitle içinde yer almasıyla, ekserisi dinî mimari ile sivil mimarinin birlikteliğini sergileyen Türk-İslâm tarikat yapılarının karakteristik bir özelliğini yansıtmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayverdi, *Osmanlı Mimârisi*, I, 35-36; *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1977, II, 69-71.

M. BAHA TANMAN

EDEBİYAT

Kelime ve kavram olarak Türkçe'de Tanzimat'tan sonra kullanılmaya başlanmış veya bu tarihten sonra gittikçe yaygınlaşmıştır. Bu döneme kadar aynı ya-

hut biraz daha farklı anlamda edeb kelimesi kullanılmaktaydı. Ancak divan edebiyatı hemen tamamen nazımdan ibaret olduğundan edebden ziyade aynı mânayı karşılayan *şîr* kelimesi tercih edilmekteydi. 1860'lardan sonra yaygınlaşan edebiyat kelimesi, bu yıllarda çeşitli bilim alanları için Fransızca'dan tercüme yoluyla Osmanlıca'ya kazandırılan terimlerle (lisâniyat, arziyat, rûhiyat vb.) aynı yapıda olduğunu düşündürmektedir. Buna göre edebiyat kelimesinin Fransızca *littérature* veya *belles lettres* karşılığı olarak uydurulduğu tahmin edilebilir. O zamana kadar Arapça'da bu anlamda kullanılmış böyle bir türevin bulunmaması da bu tahmini doğrulamaktadır.

Türk edebiyatının Tanzimat'tan sonra Batı'ya yönelmesiyle edebiyat kelimesi de Batı dillerinde ve özellikle Fransızca'daki mânalarına paralel olarak günümüze kadar az çok değişik nüanslar kazanmıştır (kelime ve kavramın Tanzimat'tan önce ve sonraki meseleleriyle ilgili olarak bk. Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, s. 1-18).

Edebiyat, bir coğrafya veya milletin (Avrupa edebiyatı, Türk edebiyatı), bir devrin (Ortaçağ Fransız edebiyatı, Cumhuriyet devri edebiyatı), bir sanat veya edebiyat mektebinin (klasik edebiyat, Servet-i Fünun edebiyatı) edebî mahsullerinin bütününe verilen isimdir. Batı'da *literatür* kelimesi aynı zamanda, genel olarak herhangi bir alanda yazılmış eserlerin bütünü için kullanılmaktaysa da Türkçe'de edebiyat bu anlamda yaygın değildir. Onun yerine Türkçe'de de *literatür* kelimesi tercih edilmektedir (tıp literatürü, hukuk literatürü gibi).

Edebiyatın Batı dillerindeki karşılığında yazı kavramı mevcuttur. Böylece ilk bakışta edebiyatın yazılı metinleri çağrıştırdığı muhakkaktır. Bununla beraber yazının bilinmediği çağlarda destanların ve her devirde yazıya geçmemiş edebî mahsullerin bulunduğu düşünülerek bir şifahî (sözlü) edebiyatın varlığı da kabul edilmiştir.

Batı'da güzel sanatlarla ilgili teorik konular geliştikçe edebiyat da bu sanatlardan biri olarak benimsenmiş, böylece edebiyatın diğer güzel sanatlarla ortak estetik prensipleri paylaştığına dikkat çekilmiştir. Buna göre her edebî eserin aynı zamanda bir sanat eseri olmasıyla, işlem - kaplam (tazammun - şümül) ilişkileri göz önüne alınarak sanatın tarifi, kaynağı, gayesi, din, ahlâk, felsefe, top-

lum vb. alanlarla ilgisi gibi problemler edebiyatın da problemleri olmuştur. Batı estetiğinde Hegel'in disiplinli bir program haline getirdiği güzel sanatlar plastik (mimari, heykel, resim ve dekoratif sanatlar), fonetik (müsiki) ve söz sanatı (edebiyat) olmak üzere üç grupta beş sanat olarak sistemleşmiştir. Bu beş sanat basitten karmaşığa, müşahhasan mücerrede, maddeden mânaya, faydalıdan güzele doğru sıralandığı takdirde edebiyat her zaman zirvede görülür. Edebiyat hiçbir maddî malzemeye, alete, mekâna bağlı olmayan, tamamıyla zihnî bir sanattır. Duygu, düşünce ve hayalleri diğer sanatların ancak yoruma bağlı sembollerle ifade etmesine karşılık edebiyat maddî dünya intibalarından şuur, şuur altı, mistik ve metafizik boyutlara kadar insanî olan her şeyi apaçık veya alegorik - sembolik şekilde ifadeye muktedirdir.

Edebiyat, diğer sanatlara oranla bu gücünü ve zenginliğini kullandığı malzemenin "söz" olmasına borçludur. Aynı zamanda günlük hayatın anlaşma vasıtası olan dil, insanlık tarihi boyunca diğer güzel sanatların kullandığı malzemelerle mukayese edilemeyecek seviyede büyük bir gelişme göstermiştir. Bütün kelime, terim, tabir, argo, özel meslek dilleri gibi sözlük çerçevesindeki zenginleşmenin dışında mecazlarla ve sanatkârların şahsî tasarruflarıyla âdeta sınırsız bir büyüme gösteren dil bu gelişmesini hâlâ devam ettirmektedir. Ancak günlük konuşmada ve diğer alanlarda kullanılan dille edebî dil birbirinden oldukça farklıdır. Günlük dil en yalın ve doğrudan bir anlatımı gerektirirken edebî dil mecazi ve sembolik bir tecrit istikametinde gelişir. Bu husus günlük hayatta mecazların, edebî eserde de yalın ifadenin kullanılmayacağı mânasına gelmez. Yalnız kelimelerin sözlük anlamları edebî metinde birtakım sapmalara uğrar. Yazarın edebî bir eser meydana getirme gayesi ve gayretiyle dile tasarruf etmesi bir ölçü olabilir. Ancak böyle bir gayret olmaksızın hazırlanmış bir siyasî nutkun veya bir mektubun zamanla edebî bir değer kazanması bu ölçünün de yeterli olmadığını göstermektedir. Halk dilinde "edebiyat yapmak" deyiimiyle sözlük dilinin edebiyattaki sapması yani üslûp haline gelmesi, biraz da sanat ve edebiyat zevki teşekkül etmiş kişilerin sezgi ve tecrübelerini ilgilendirmektedir.

Edebî eser, herhangi bir aracıya gerek olmaksızın orijinal yapısıyla her seviyeden okuyucusuna doğrudan doğru-